

Hop & Bier te Poperinghe van 't jaar 1500 – tot 't jaar 1540 – Guido Vandermarliere

Den herbarius in Dyetsche -

**Den herbarius
In dyetsche**

Rond het jaar 1500 kwam er een gedrukte 'dyetsche' herbarium – dus in het Nederlands - op de markt met daarin een stuk over het 'hoppencruyt' dat we hieronder – zo goed als mogelijk - uittypen.

Hoppencruyt oft lupule es heet ende droge inden iersten graet te coutheyt waert daelende; het zaecht die heete pijnen ende doodt oft blust dye hitten oft barrigen

Hop of lupulus is heet en droog in de eersten graad. De koude daalt en het verzacht die hete pijnen en doodt of blust die hitte of verbrandheid.

Het doghet t cameran gaen maer hed behoeft dat ghecongeert si want het opent dye gaten d'ayeren.

Het helpt om te ontlasten en om zijn behoefte te doen want het helpt de gaten te openen.

daerom moet men met hen mingen dragagantu of mastike

Daartoe moet men daarmee dragant of mastiek mengen. – dragagantu of eigenlijk dragantum of ook wel diadragantum is de gom die verkregen wordt uit de dragant of boksdooorn.

Mastiek is de welriekende hars van de mastikboom of resina lentiscina.

ende hem ald' best bereyt is keeswey met spica ende mastike gemingt van int capittel vande rolubilis

en hij wordt het best bereid met kaaswei

gated aperē. Daerom moet men met hem mingen dragagā, tū of mastike. Ende hem ald' best bereyt is keeswey met spica ende mastike gemingt. In int capittel vā rolubilis Hoppe die solveert of purgeert die gheel colere fisuvert ende urleert dat bloet bluschende dye vlamme des bloets. wey vā keese daer in hoppe te weyke gheleijt is seer goet onder te doen. Deze siroep es goet teghen dye gheel wou. ende dye waterzucht van heeter sacken. Kenyt dat sap vā hoppen vā endiue ende hertes tonghe elck een. 16. violette bloemen. bernaerde bloemen rosinen elck. i. hāt vol. Anijs saet gherste. bermeesterij. cou laven elck. 7. vnsche wijn ceck. i.

gemengd met spica (of spickenaarde – spica nardi) – en mastiek. – van in het capittel van Rolubilis **hoppe die solveert of purgeert die gheel colere; fisuvert ende urleert dat bloet, bluschende dye vlamme des bloets**

Hop lost de gele gal op en laat deze afgaan, het leegt dat bloed en blust daarin de vlammen. **wey van keese daer in hoppe te weyke gheleijt; is seer goet onder te doen**

Kaaswei waarin hop te weken gelegd werd, is goed te gebruiken.

Desen siroep es goet teghen dye gheel wou ende dye waterzucht

Deze siroep is goed tegen de geelzucht en de waterzucht.

Van heeter saken nempt dat sap van hoppen; van endivie ende hertstonghe elckereen 10 violette bloemen; bernaerdse bloemen; rosinen elckr i hant vol

Anijssaet, gherste

Voor hete zaken, neem hoppesap, sap van andijvie en hertstong, 10 violettenbloemen, bernardsbloemen, 1 handvol rosijnen, anijszaad, gerst

der meesterije coul ayen elckr 1 unche wijneck 1 unsche siedte samen toet op de helft van;-

Om een zweer te genezen – kookt dit in 1 ons wijnazijn, tot op de helft in.

cleeret doer eenen doek ende suetst met wit suker

Pers het door een doek en zoet het met wit suiker

desen siroep salmen beleggen soet dick van anderen te voeren gheseyt es

Deze siroop zal men zo dikwijls opleggen, als gezegd is.

Dan nempt van den clonte der pillen van rebarbe ij f ende van grisecom i f dyagandu iij g

Neemt dan van de rabarberpillen 2 f (?) en van grisecom – een geneeskrachtige plant ook aardrook of duivekervel genaamd – 2 f (?) en van diadragant 3 ij (?) – de gewichtseenheid is mij onduidelijk.

mingtse tsamen met siroep van grisecom ende maect ir pillen

meng ze samen met siroep van grisecom en maakt je pillen

Daernaem nempt van triasandali ofde dyrodon abbatis om te versterken

Neem daarna triasandali of dyrodon abbatis om te versterken

Dat sap van hoppen met tyseyne es goet teghen den hoestsweer

Hoppesap met gerstwater is goed tegen de hoestzweren.

van heeter saeken; oeck es teghen die verhittinghe der maghen ofder leveren goet

Deze siroop is bij hete zaken als de verhitting van de maag of de lever ook goed.

Die siroep nu ulus gheseyt es goet teghen coleriken corsten ende corsten van bloeye; purgerende die verbrande colerike, lichtelijck opennende die verstoppinghe der lever der milten ende cleynen ayeren de met eraice heeten

De siroop, zoals gezegd, is goed tegen de warme korsten en bloedkorsten, en doet de brandende colericken verdwijnen, opent lichtelijck de verstopping van de lever, van de milt en helpt een weinig wat met ‘eraice’ (?) verhit.

dat sap van hoppencruyt met keeswey of met endivi wateres; goet teghen de gheel mou oeck tegen die apstonien der heeter leveren

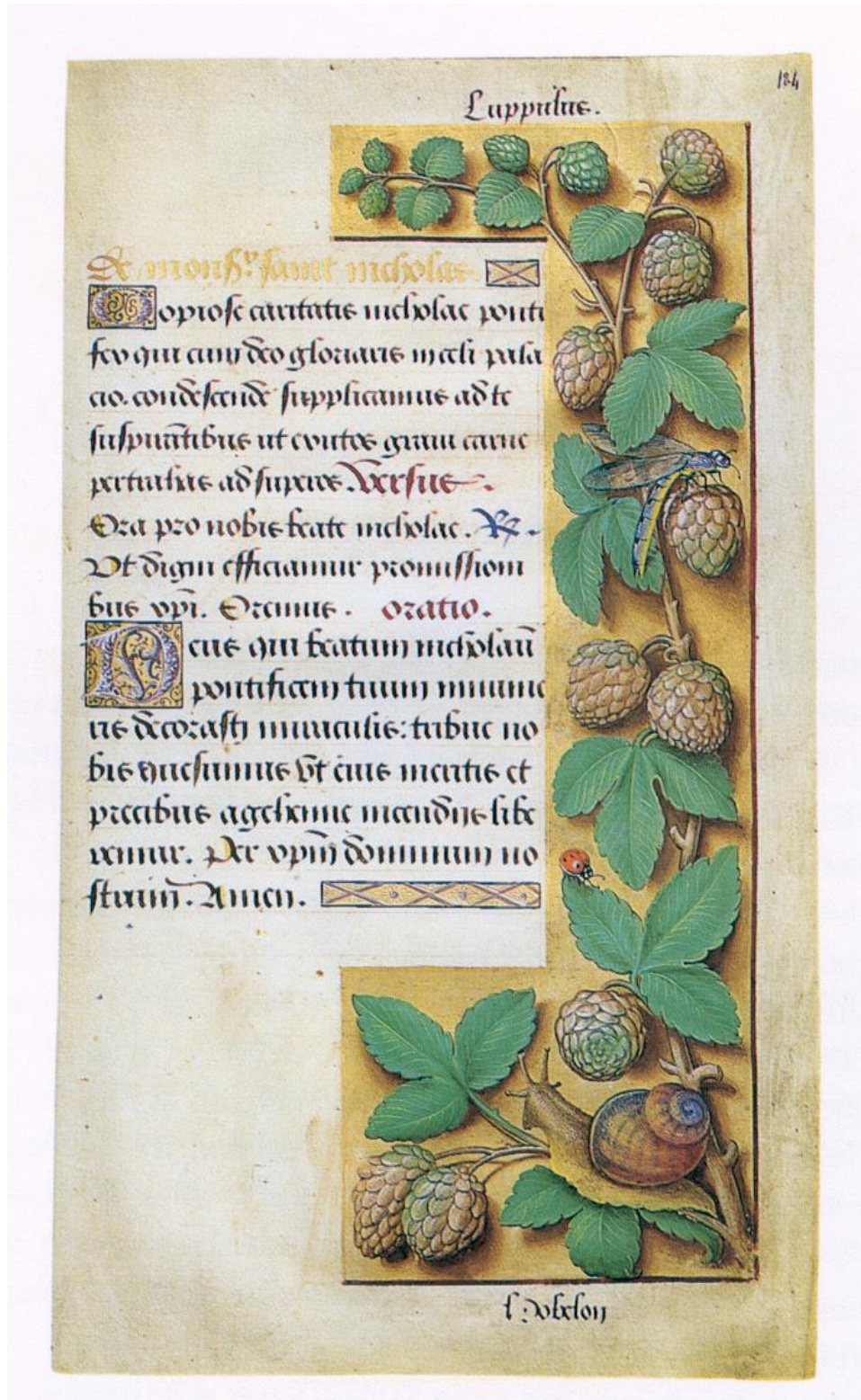
panderta

Het sap van het hoppekruyd met kaaswei of met andijvewater, is goed tegen de geelzucht en ook tegen de hete lever.

Hoewel het ons niet volledig gelukt is om alles te 'hertalen' omdat niet alles ons duidelijk is, geeft het toch een beeld waarvoor men hoppe als medicijn gebruikte in 1500.

De voorgaande 'gedrukte' afbeeldingen zijn voor ons moeilijk als hop te herkennen. **Jean Bourdichon** die rond 1500 'Grandes heures d'Anne de Bretagne' illustreerde, kende blijkbaar goed de hop.

Hier valt het dan weer op dat de hopbellen eerder wit dan groen zijn. In het verleden werd er

onderscheid gemaakt tussen groene – witte en rode hop. De rode hop werd als van de minste waarde gezien.

Hop te Brugge en de Meulebeke -

In **1502-1504** had het St.-Janshospitaal te **Brugge** een hopakker in eigen beluik (binnen de stadswallen!)

De boursier (diegene die de betalingen doet) betaalt in 1502 aan de hofman een extra vergoeding om 't' waermoeshof, tgroote hof, **de plaetse daer de hoppe staet** ende de zustershof te doen spittene, wiedere ende anders'. Voor die Brugse hopakker worden in 1502 van Jooris Teerline 450 '**elsen hoppepersten**' gekocht. In 1504 laat de boursier 350 hoppepersten hakken in de hospitaalbossen te Eeklo. (rek. 1502 f. 73, 78v; 1504 f. 75)

In de **16de eeuw** werden de 'keuren en statuten' te **Meulebeke** opgesteld. (J. Monballyu – Een dorpskeure te Meulebeke – Biekorf 77 jrg 1977) Meulebeke ligt kort bij Pittem en Roeselare.

Hierin is er sprake van de 'brauwers ofte **hoppeniërs**' (art. 24) en in artikel 69 wordt het volgende bepaald: 'Item dat niemant **hoppepersten** noch eenegherande hoofdboomen ofte andere en plante zo naer der lieden landt dat overhanghe oft drupe dan up tzyne up de boete van v s. parisise ende voort tprincipael te weerene alzo dickent als ment bevinden zal.'

Gezien dit artikel, mogen we aannemen dat er sprake was van een hoppeteelt in het dorp en waarschijnlijk ook in het omliggende.

16 mei 1502 – De herbergen moeten sluiten

In 1499 krijgt de Engelse koning **Hendrik VIII** het zover dat de nieuwe belasting van één gulden per ingevoerd stuk weer te doen intrekken.

Twee jaar vroeger, had een verordening het dragen van fluwelen klederen verboden, ter wille van het nadeel dat zulks aan de weverij berokkende. Maar dat hielp de traditionele lakenweverij toch niet verder.

In 1501 is het zover dat Brugge zelfs vraagt om de stapel voor de Engelse lakens binnen zijn muren te mogen leggen. Daarmee hoopte men dan toch dat de Engelsen Antwerpen hiervoor niet zouden kiezen.

De Engelse wevers worden een geduchte concurrent voor deze in Vlaanderen die het bij het traditionele laken willen houden.

Henri Pirenne schrijft in zijn 'Geschiedenis van België' – deel III – het volgende: In 't begin der XVIe eeuw ontstaat dan ook in de dorpen rondom Ieper, in de casselrij Belle, te Winoksbergen, in de omstreken van Rijsel, doch vooral te Hondshoote en te Armentières, een wezenlijk nijverheidsproletariaat.

Bedelaars en landlopers komen van overal toegestroomd, om een broodwinning te zoeken. De onder de regering van Karel V zo talrijke verordeningen tegen bedelarij en landloperij moesten veel bijdragen om die benden ongelukkige zwervers, die een der plagen van die tijd waren, naar die nieuwe nijverheidsvlekken te drijven.

Meer nog! De stijgende stremming der stadse nijverheid joeg de werklieden der grote gemeenten naar het platteland, zodat een uittocht uit de steden naar den buiten plaats greep. En toch, hoe talrijk de nieuwgekomenen ook wezen, is er werk voor een ieder.

Jeroen Bosch – Eén van de zeven hoofdzonden – Dronkenschap en geweld voor een herberg te Poperinge?

Vives zegt ons in 1526, dat de lakenwevers van Armentières klagen over het gebrek aan arbeidskrachten. Te Winoksbergen worden in 1507 honderd stukken laken per week geweven. Volgens Guicciardini worden te Armentières jaarlijks 25,000 stukken voortgebracht. Ook in Poperinge vond hetzelfde fenomeen plaats en komt er in 1502 een specifieke verordening die op de maat van de Poperingse situatie gesneden is.

*Bij Haigneré – Dom De Witte vinden we in dit onderstaande besluit van **Philips de Schone** voor Poperinge, waarbij hij verplicht de taveernen, herbergen, bierbrouwerijen in de keure van Poperinge te sluiten.* H. Bled T. IV nr. 3714 p. 132.

De motivatie die hierin gesteld wordt om dit te doen, is bijzonder interessant:

Hierbij stelt men immers dat er zich rond de stad Poperinge vele bossen bevinden waarin zich bandieten en struikrovers schuil houden, die de passanten en goede kooplieden overvallen. Daarbij stelt hij dat de keure van Poperinge nog verschillende kleine lenen en andere plaatsen kent, die niet vallen onder de jurisdictie van Poperinge waardoor diegenen die uit Poperinge verbannen worden, samen met andere misdadigers, toch dagelijks terug kunnen komen en de officieren en wetheren kunnen bedreigen.

Dit is ook de reden waarom steeds meer en meer bewoners van deze enclaves – en we denken daarbij vooral aan 't Swynland en de Pontpepers of de Leene - het initiatief nemen om taverne te houden ondanks het feit dat de Poperingse wetheren hen daartoe niet geautoriseerd hebben.

Dat kunnen zij immers ook niet, omdat ze over deze enclaves geen jurisdictie hebben. Het gevolg is dan echter dat er zich in deze enclaves steeds meer vrouwen en mannen, verbannen en andere, bevinden die moorden bedrijven en overvallen uitvoeren.

1503

In het 'Jaarboek de stad en casselry van Kortryk' lezen we voor dit jaar het volgende:

Deezen zomer was **onverdraeghelyk heet en droog**, zoo dat er eene menige van beesten stierven van dorst en gebrek van voeder, dewyl meest alle de beken en fonteynen uytgedroogt waeren, daer uyt zyn kwaede kortzen ontstaen ende veele gebouwen in verscheyde plaetzen verbrand.

Het zal in Poperinge even droog geweest zijn.

*In het jaar **1504** was het niet beter:*

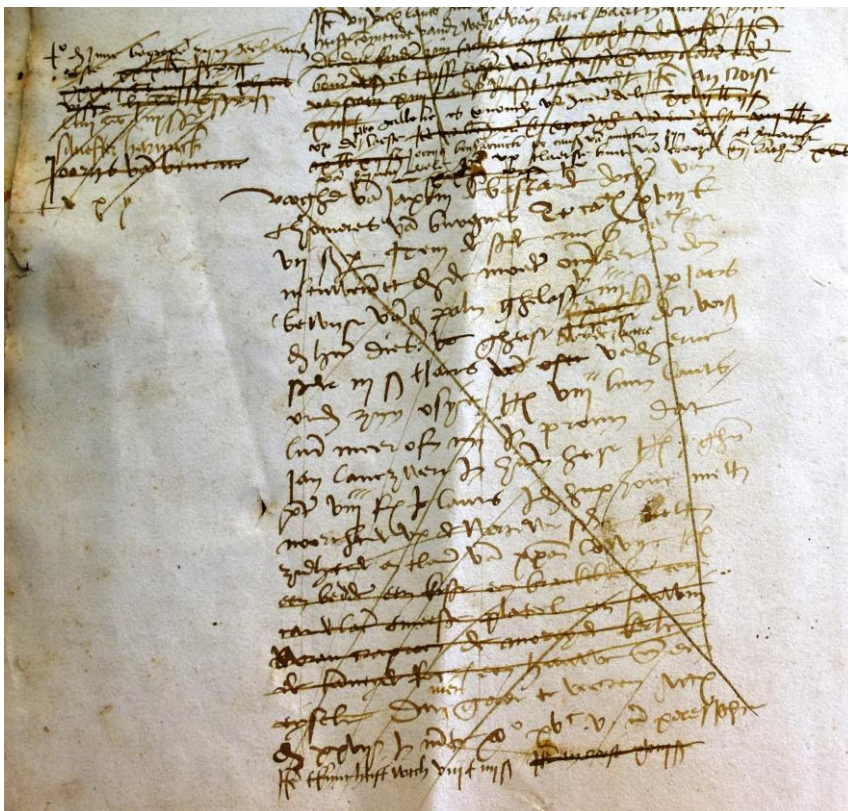
Deezen zomer was wederom zeer droog en heet, waer door weynig fruyt ende graenen opgedaen werd, men had ook dikwils onweder, en daer heerschte grooten hongersnood.

De wezenregister – SAP 320 – Een brouwketel en een vlaakhuis -

De Poperingse documenten zijn nog schaars, maar toch hebben we een eerste Wezenregister. En in deze register vinden we de eerste sporen van een brouwerij en van een hopast.

We lezen eerst de akte waarin er sprake is van een 'brauketel'.

22 maart 1506

Hierbij staan in de marge als voogden:

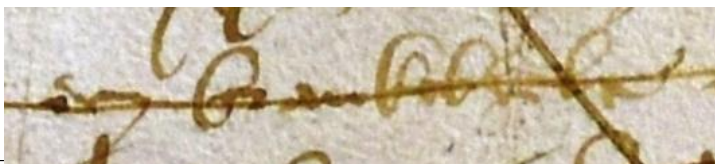
Sylvester Harynck en Joeris van Bernarts als voochden van '**Jaxken bastard** dochter van **Thomaes van Burgues**'. Ze krijgt 19 ponden parisis uitbetaald. *Dan volgt er 'de stede, erve ende cathelen ... of tenminste een stuk ervan met 'den bewys vander palen'.*

In deze akte zit er ook 8 linen land - Item viiij linen lants – litel meer of min - in Proven dat Jan Lanczweert in handen heift

Item 1 ghemet preter viij roeden lants inde

Hipshouc metter noorthende up de mers van Philip Metsu - zuuthende an tlandt van Christiaen Lauwyc

En dan volgt er een opsomming van 'catheilen' – wat we kunnen lezen is:

Item een bedde – een kiste – **een brauketele** – een candelaer – een smeese plateel – een ketel – en een hauwe ende eysele.

De acte werd opgemaakt:

Actum den xxij in maerte anno xvc v ad paesschen

Of de 22ste maart 1505 voor Pasen – wat wil zeggen in de huidige jaartelling, het jaar 1506.

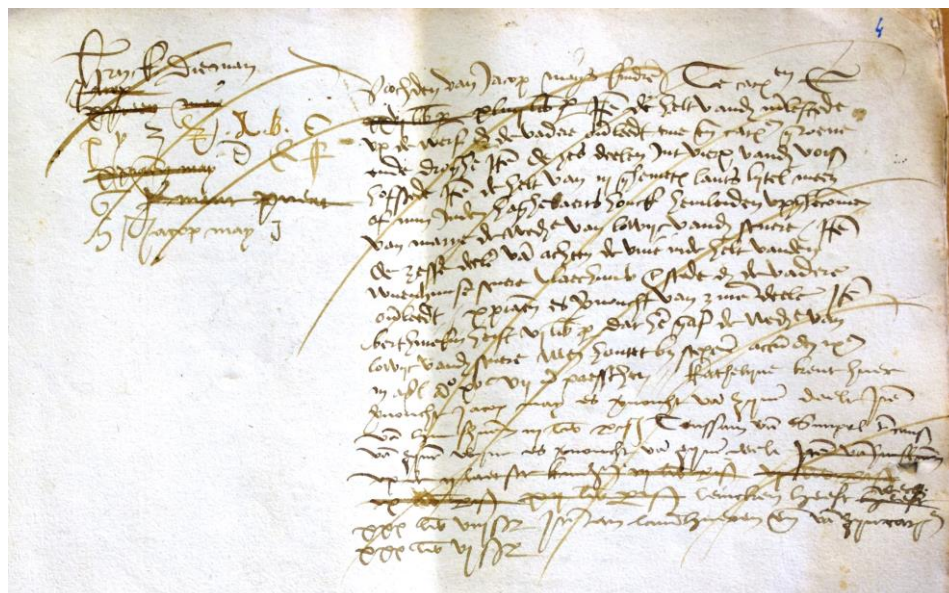
En dan staat er helemaal onderin: item ‘tkint heift noch viij ponden iij schele parisiss.

Het kind Jacxken Wastard – dochter van Thomas van Burques - erft dus onder andere een ‘bouwketel’ en waar eenbrouwketel is, is er ook een brouwerij.

Thomas van Burgues is de eerste Poperingse brouwer, die we van naam kennen.

Folio 4 – 9 april 1507 – de voogden van de kinderen van Jacop May – **Het Vlaakhuus**

Een tweede akte die ons hier interesseert is deze van de kinderen van Jacop May. Ze luidt als volgt

Henryck Dieman
Jacop May
Christiaen May
Christiaen May
Herman Pierent
Jacop
May

Voochden van
Jacop Mays kinde
Te cathelen cxxvij
pond parisiss

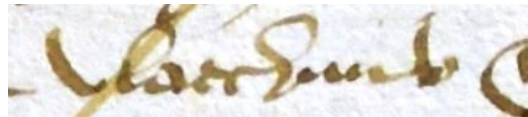
Item de helt
vande madlestede

up de Werf daer de vadere overleedt – erve ende cathelen – groene ende droghe

Item de zes deelen int viere van de vorseide hofstede

Item de helt van iij ghemete lants – lytel meer of min – inden Haghebaerthouck – hemlieden upghecomen van Mine, de wedewe van Lowyc vanden Stuerre.

Item de zesse delen van achten – de vrut (?) inde helt vanden wuenhuuse, scure,

- **vlaechuus** ende stede daer de vadere overleedt.

Chrispiaen es vernoucht van zyn deele

Item Berthincken heift vij libbes parisiss dat hem gaf de wedewe van Lowyc vander Stuerre – wen houdt by scepectum den ix in april anno xvc vij ad paesschen

Kathelyne kent huer vernoucht

Jacop May es vernoucht van zyne deele ...

Toussain van Simpol ter cause van zyne wyn es vernoucht van zyne deele

VLAAK, VLAKE, v. Schutsel van stroo, riet of biezen, gemeenlijk met de bouten vastgeklemd tusschen twee handroeden, fr. *paillason*, *abri-vent*. Iets dekken met vlaken tegen regen en wind. Met strooien vlaken eene viasmijt dekken. De steenbakkers beschutten het ruw steen met vlaken. Vlaken stellen rond een bloemperk. Als men op den akker dersch, wordt de dem rondom afgezet met vlaken, tegen het wegsputten van 't graan. Vlaken stellen in eenen stal om tot windweer te dienen.

— De vlaken van eenen wagen zijn ofwel schutsels van stroo, fr. *paillasons*, ofwel hurden, fr. *clais d'osier*, ofwel planken, die men vestigt op beide kanten van den wagen om de sponden te verhoogen, en aldus eene meerdere vracht te kunnen opladen. Vlaken in eenen wagen stellen om asch of steenkolen te voeren. De vlaken wegnemen.

— Men zegt ook Vlagge.

— Boyer heeft eng. *flake*, fr. *clais*.

— De vlake van eenen hommelast is Een dicht roosterwerk van hout of ijzerdraad, liggende boven de helle, waarop men den verschgeplokten hommel te droogen legt. Eene groote vlake. Eene kleene vlaak.

Wat hier onze aandacht trekt, is dat 'Vlaechuus' of dus het huis waar de 'vlaak' in zit.

Als we in het Idioticon van Deken De Bo te rade gaan, kunnen we het volgende lezen:

En daar – als laatste staat er: Losse vloer van planken of vlechtwerk.

↪— In 't bijz., in het Vl., vloer of vlechtwerk waarop in een eest hop te drogen gelegd wordt.

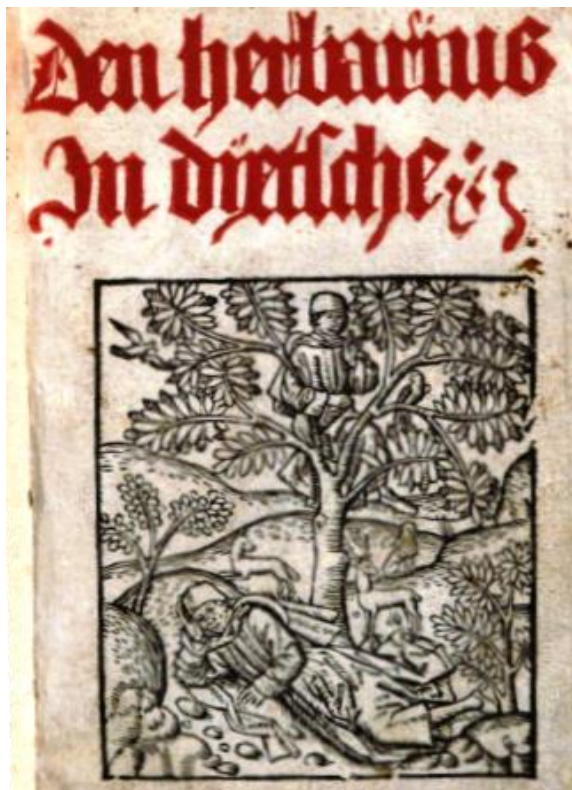
De **vlake** van eenen hommelast is een dicht roosterwerk van hout of ijzerdraad, liggende boven de helle, waarop men den verschgeplokten hommel te droogen legt

We onthouden dat dit 'vlaakhuis' eigenlijk een hopast is. Terwijl De Bo – als kind van zijn tijd - dit beschrijft als een roosterwerk van hout of ijzerdraad – weten we dat de vlaak in de 16de eeuw eigenlijk een lattenwerk

was met een 'hommelhaar' of een bache op was.

Het 'Vlaakhuis' is een uniek benaming, die ik dus maar eenmaal ben tegengekomen.

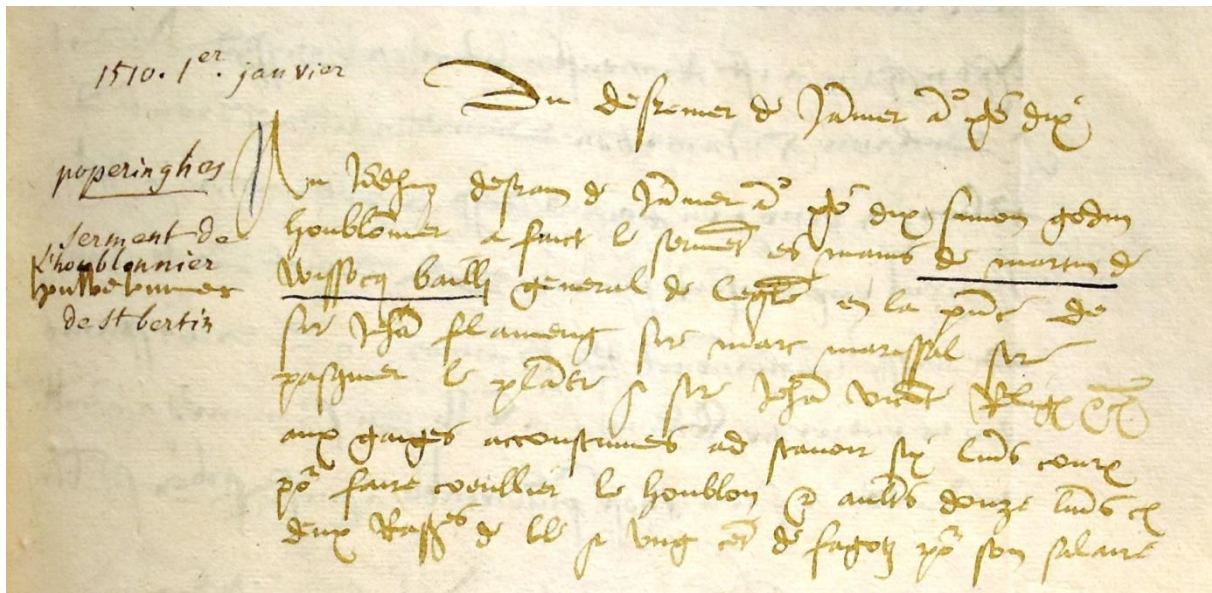
Doorgaans spreekt men van een hommelkeete, een keete of een hopast.

Toch moeten we opletten, Want een 'vlaak' met zeil werd in die eveneens gebruikt in een mouterij en een Meekrabstove. Dit laatste diende dan weer om laken rood te kleuren; het rode kleur dat in de Poperingse vlag zit.

De koft van 'Den Herbarius in Dietsche' – uitgave te Antwerpen - van het jaar 1511.

1510 - De aanstelling van een hoptoezichter te Poperinge - Archives
 departementals Pas de Calais – Arras – Serie H

*In de marge – Poperinghen – Serment de l'houblonnier de St. Bertin
 1510 – 1er janvier - 1 januari 1510*

Du de premier de janvier anno xve dix
Simon Godin houblonnier a faict le serment en mains de **Martin de Wissocq**, bailly general de l'église en la presence de sieur Jehan Flameng - sieur Marc Marrisal – sir Passchier le Placker et sieur Jehan Vincent religieux
 Aux gaiges accoustumes ad scavoir six livres tournois pour faire coeuillier le houblon et aultres douze livres et deux rassieren de ble et ung cent de fagoten pour son salaire

*Op de eerste januari 1510 wordt Simon Godin, als hopverantwoordelijke aangesteld en legt hij de eed van trouw af in de handen van Martin de Wissocq – de baljuw generaal van de kerk en de abdij in de tegenwoordigheid van de heeren Jehan Flameng – de heer Marc Marrisal – de heer Passchier de Placker en de heer Jehan Vincent, religieux.
 Hij krijgt hier voor de normale gage – te weten zes ponden tournois om de pluk van de hop te regelen en nogmaals 12 ponden en twee rasiere graan en honderd fagoten.*

Uit het feit dat men spreekt van een 'ge-accoustumeerde' of gebruikelijke gage, lijkt het alleszins dat het niet de eerste keer is dat men voor Poperinge een 'hopverantwoordelijke' aanstelt.

Wat was de taak van deze 'houblonnier'?

Uit de akte rond de hoptienden uit 1499 blijkt alleszins dat de hopboeren van Poperinghe hun hoptienden betaalden met een som geld en dus zeker niet meer met een gewicht hop.

De proost van de abdij – die in principe de hoptienden inde – inde dus gewoon geld.

De 'houblonnier' die hier aangesteld werd was dus zeker geen tiendenaar die toezicht moest houden op het plukken van de hoptienden voor de abdij.

Het kan dat hij toezicht moest houden op de pluk van de door de proostdij zelfbeheerde hopvelden, maar dat betwijfelen we echter ook, omdat we in de latere 16de eeuw, wanneer we over de halmen- en renteregisters beschikken, geen weet krijgen van dergelijke 'hommelhoven' of hopvelden. We zien wel dat er nog een boerderij op de Couter van de abt is, maar deze wordt gewoon verhuurd.

Het is wel mogelijk dat men op de proostdijgrond zelf – in de tuin - een 'hommelhof' bezat en dat deze aangestelde 'houblonnier' gewoon instond voor de pluk van dit ene hof.

Een andere mogelijkheid is dat de proostdijhop aankocht voor de brouwerij van de abdij te Sint Omaars op de 'staak' – zoals men dat toen stelde, en dat de aangestelde 'houblonnier' diende in te staan voor de ordentelijke pluk van deze hop.

Het lijkt mij zelf mogelijk dat de abdij zelf in hop handelde – de hop door deze 'houblonnier' te Poperinge liet plukken – en dan doorverkocht aan de brouwers in hun streek.

Ook gaan we in dit jaar terug naar de 'oudste register' die te vinden is in ons stadsarchief – deze van de wezerie – SAP 320.

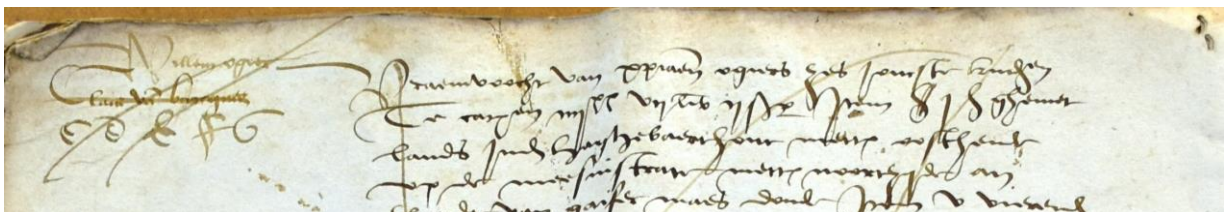
En daarin vinden we een akte waarin er een 'hommelhof' vermeld wordt.

We halen deze uitgebreide akte volledig aan, omdat we hier met zekerheid kunnen stellen dat we een hoppeveld buiten de stad vinden, in de Edewaerthoek van Popeirnghe.

Dus we mogen nu voorop stellen dat ook de boeren van Poperinge hop kweekten.

31 maart 1512 - Willem Ogier is vraamvoogd vande zes jongste kinderen van Chrispiaen Ogiers – SAP 320 folio 11 verso

Op deze dag werd de onderstaande akte opgeseld, waarbij er sprake is van een 'hommelhof', de gebruikelijke benaming van een hopveld in Poperinghe.

Willem Ogier

Daaronder staat de naam Clais vande Bacroquez - wat we echter niet goed kunnen lezen, het kan dus ook een andere naam zijn.

Daar onder staat er C D E F G

De schrijver zet hier in de marge bij sommige akten het gehele alfabet in hoofletters. Wat de betekenis daarvan is, is mij onduidelijk.

En dan volgt de akte zelf:

Vraemvoocht van Chrispian Ogiers zes joncste kinderen

Te cathelen iiijxx vij - 87 - livres – pond – ij schele

Item 1,5 ghemet lands inden **Haghebaerthouc**, metten oosthende op de **Meesenstraete**, metten noortzyde an tlandt van Gaifer Maes d'oude.

Item v vierendeel lands inden **Eedewaerthouck** metten zuutzyde an tlandt vanden kinderen van **Clais Merlevede** – metten oostzyde an d'hofstede van wylen Willem Looten – metten westhende an **thommelhof** van Clais Merlevede.

Item ij ghemeten lands inde **Eechouc** jeghenover **Malin Gheeraerdin** metten noorthende ende zuuthende an tlandt vande aeldinghen van de wedewe van **Lansin de Breede** – langhs up de dreve.

Item 1,5 ghemet lands inde **Peyselhouc** liggheende an tlandt van den dissche van Sinte Bertins – metter hende up de strate

Item vij vierendeel lands inden **Scoudemonthouc** metten westzyde an tlandt van **Collaert Bateman** – met noorthende up de **Casselstraete** – metten oostzyde an tlandt vande aeldynghen van **Allaert de Strye** (? lezing niet duidelijk)

Item j ghemet elstlands, erve ende cathelen inden Eechouc, metten westzyde an telst **Jacop Maes** ghe-naemt **sDuvels eecelst** met Willem Ogiers ghemeene

Item zy hebben twee selveren scalen weeghende xvij onchen¹ j inghelsche²

Item iiij zelveren leepele weeghende iiij onchen ij inghelssche

Item noch een zelveren voorcxken weeghende xij inghelssche

Item zy hebben noch clevende anden coopdacte te bethaelen tSint Jans xvc xijj – 1513 - ende

't Sint Jans daeghe vutgaende oust daer naer volghende ijc xj – 211 - livres ij schele

Item zy hebben noch vande vercoopinghe van de huuse daer meester Jan Ogier overleet voor huerlieden porcie de somme van c xxxiiij – 134 - livres ij schele – Te bethalen xxxvj livres lj schele gherekent ende voort xvij livres lj schele sjaers totter vuller betalinghe

Actum den laetsten in maerte xvcd lij naer paesschen

De Poperingse Vaart – die Poperinge verbond met de Yzer – was een heel belangrijke handelsader voor de stad, waarover niet alleen de hop een weg vond naar Oostende en Brugge, maar allerhande waren.

¹ Onche = uit WNT halen we dat één onch of once het gewicht van 2 loot bedraagt.

² Inghelssche = het woord is niet te vinden in WNT maar bestaat blijkbaar ook in de Zwinstreek – het is alleszins een gewicht lichter dan een 'ons'.

1515 – Een notabel boecxken van cokeryen

In dit eerste nederlandstalige kookboekje dat bekend staat komt er één recept voor waarin er bier gebruikt wordt.

83. Om te maken een suypen voer eenen crancken [zwakke] oft siecken mensche. Neempt twee doren [dooiers] van eyeren oft drie ende lutterken [beetje] bloemen [bloem]. Dan temperet [meng] beyde tesamen seer wel onderen [door elkaar]. Dan ghiet daer wijn ofte **bier** inne, telcken mael seere luterkens ende tempert telcken [iedere keer] daermede. Ende ghietter so veel wijns oft biers inne, totdat u duent dats ghenoech es. Dan doet erinne een snede boteren met wat souts ende soe latet wel sieden [koken]. Maer het moet altijd gheruert werden, totter tijt toe dat siet [zolang het kookt], want het soude sitten [aanzetten] ende verberren [aanbranden].

De leurder van Jeroen Bosch met op de achtergrond een herberg vol ontucht.

‘T Amersfoort eens om wytinghen rijen...

Jan van Stijevoort publiceerde in 1524 een ‘referein’, nummer 223, onder de titel ‘Al waert een out gheboren sot’.

We zetten het meteen om in een moderne spelling zonder de woordenschat echter geweld aan te doen.

Een ombeslumpen almachtig wijf
Zette eens een kalf op haren schoot

Zij klaagde tegen ’t kalf over haar mans bedrijf

Zeggende: ‘Kalfken met mijn gans lijf
Moet ik u klagen mijn lijden groot
Mijn man die kwelt mij totterdood
Ziet hij mij eens mijn lipken roeren
Zo wil hij mij mijn mondeke rood
Kussen, voor al mijn gebueren
Al zeg ik ‘Laat dat’ Hij zal’t avonturen
Hij vraagt het niet, is het ernst of sport
Hij haalt toch uit de vreemdste kuren
Al waart een oud geboren zot

Nooit was ik voor hem zo begeerlijk
Sedert ik hem trouwde, God ontferme!
’t Vrouwken weende toch zo deerlijk
’t Kalfken zei en loeide verveerlijk
Zij sprak: ‘Ziet hij mijn witte ermen -
Hij wilt er in liggen een korte stond
Maar dat is niet genoeg, acherme
Wij moeten ook nog liggen, mond aan mond
Dan wroet hij aan mijn borstjes rond
Gelijk een varken in zijn kot
Dan vind hij nog menige lozen vond (=uitvlucht)
Al waart een oud geboren zot

Dan snikt hij, dan springt hij, dan lokt hij
Alle die geburen die bij ons wonen
Dan knuffelt hij, dan tast hij, dan tokt hij
Tegen die maagdekens en met mij jukt hij
Nochtans moet ik hem vriendschap tonen
Dat zegt hij ‘Wijveken, ik zal’t u lonen
Gij zijt de liefste die ik beminne
En ’s anderendaags gaat hij mij kronen
Met een krans als een koninginne
Dan vervloekt hij mij dat ik niet spinne
Maar als ik hem prijs, zo help mij God
Zo lacht hij dat er zever hangt aan zijn kinne
Al waart een oud geborten zot

Toen 't vrouwken haar mans lesse
Gelezen had en docht geen arg (=had geen achterdocht)
't Kalfken stiet haar een grote blesse
voor haar hoofd; hier om zo esse (=hierom is ze)
nog zeer gestoord tot in haar merg

En dus legt het kalf uit:

**Haar man zou als een hatelijke dwerg
't Amersfoort eens om wytingen rijden
daar viel hij in enen kei op Amersfoorts berg
die hem nog steekt bij sommige tijden
niemand en kan ze hem uit snijden
Hij draagt ze in't voorhoofd groter dan een not (=noot)**

**daarom heeft hij hem nog in alle zijden
al waart een oud geboren zot.**

*Het verloop van het refrein is duidelijk.
De vrouw klaagt over haar man – een
oude schuur in vlam – dat hij haar – zelfs
voor de geburen – niet met rust laat, maar
steeds maar met haar wil vrijen. Ze vraagt
het kalf dat op haar schoot zit om uitleg en
dat kalf vertelt het haar ook.*

*Haar man reed op een keer naar
Amersfoort om 'wytinghen' te halen.
Zoals we hier voor reeds uitlegden kunnen
we 'wyting' gelijk stellen met hop.
Amersfoort was één van de Nederlandse
steden die reeds in de 14de eeuw **hobier**
brouwden en deze ook met tonnenvrachten
vol uitvoerden naar de zuidelijke
Nederlanden. Amersfoort had tegen het
einde van de 14de eeuw heel wat
brouwerijen. De schattingen lopen uiteen
van minstens 100 tot 250. Naast het
brouwen van het bier, kweekte men er ook
hop.*

*'Daar viel hij in enen kei op Amersfoort
berg' is een ietwat vreemde uitdrukking*

*om te zeggen dat hij in Amersfoort op de berg de kei in het hoofd kreeg, die hem nog geregeld
steekt en die niemand hem kan uitsnijden. Hij draagt de kei in het voorhoofd, groter dan een
noot, en daarom doet hij zo dwaas alsof hij een oud geboren zot was.*

*Die Amersfoortse kei was dus reeds in de 16de eeuw bekend en was een 'concurrent' voor de
Poperingse.*

*Uit dit verhaal mogen we eigenlijk besluiten dat de Poperingenaars die van Amersfoort hun
broeders mogen noemen – 't zijn keikoppen.*

De chirugijn van Lucas Van Leyden wordt ook wel gezien als een keisnijding. *Rijksmuseum Amsterdam*

Geduldig wacht de huiskat op haar deel van de maaltijd. Randminiatuur (detail) in het *Breviarium Mayer van den Bergh*, ca. 1525.

1536 - Poperingse hop & de herbergiers in de resoluties

In 1536 kocht het Sint-Janshospitaal van Brugge Poperingse hop – ‘den 11, in meye betaelt Gheeraert Philips, van eenen zack poprinsche hoppe weghende 208 pont te 16 sc. 10 d. gr. thondert, draecht metten oncosten 21.4.2 d. parisis.’(77)

In dat zelfde jaar, schrijft A.V. kocht het hospitaal tevens een zak ‘Aelstersche hoppe’ van 464 pond tegen een prijs van 10 sc. 6 d. gr. het honderd, dit is 33% goedkoper dan de Poperingse hop, die alsdan 16 sc. 10 d. gr. het honderd gold.

Daarbij mogen we ons dus de vraag stellen of de Poperingse hop daarom van een betere kwaliteit was? Het was zeker niet de laatste keer dat het hospitaal Poperingse hop bestelde.

Ook in 1539 vinden we in de rekeningen van de brouwerij deze aantekening:

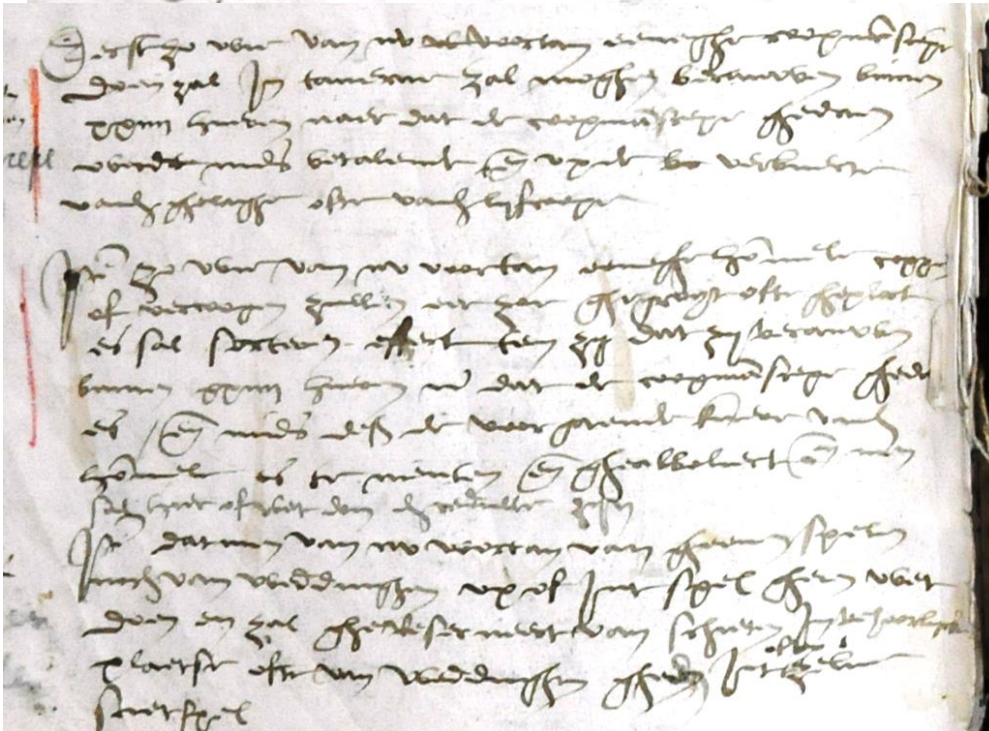
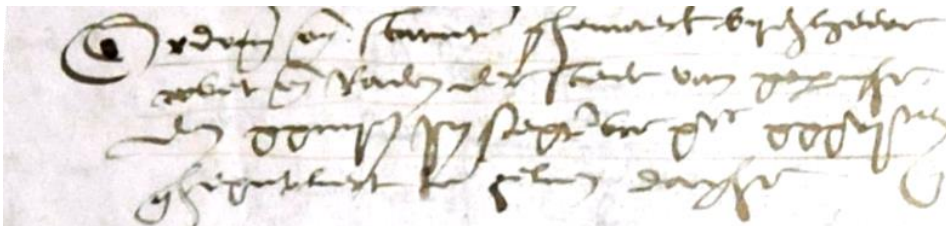
Item ‘(2 december) betaelt van twee zacken poperinsch hoppe tsaemen weghende 544 pont, te 5 lb. 12 sc. par. thondert .’ (Rek. 1536 f. 31; 1539, f. 16) (77)

1536 - De register van de Resoluties

Vanaf dit jaar kunnen we ook terecht in de ‘register van de resoluties’ – SAP 367.

Daar staat op folio VII of 7 het volgende:

Ordonnanties ende statuten ghemaect byde heere, wet ende raden der stede van Poperinghe den xxiiij in september xvc xxxvj – ghepubliceert ten zelve[n] daghe.

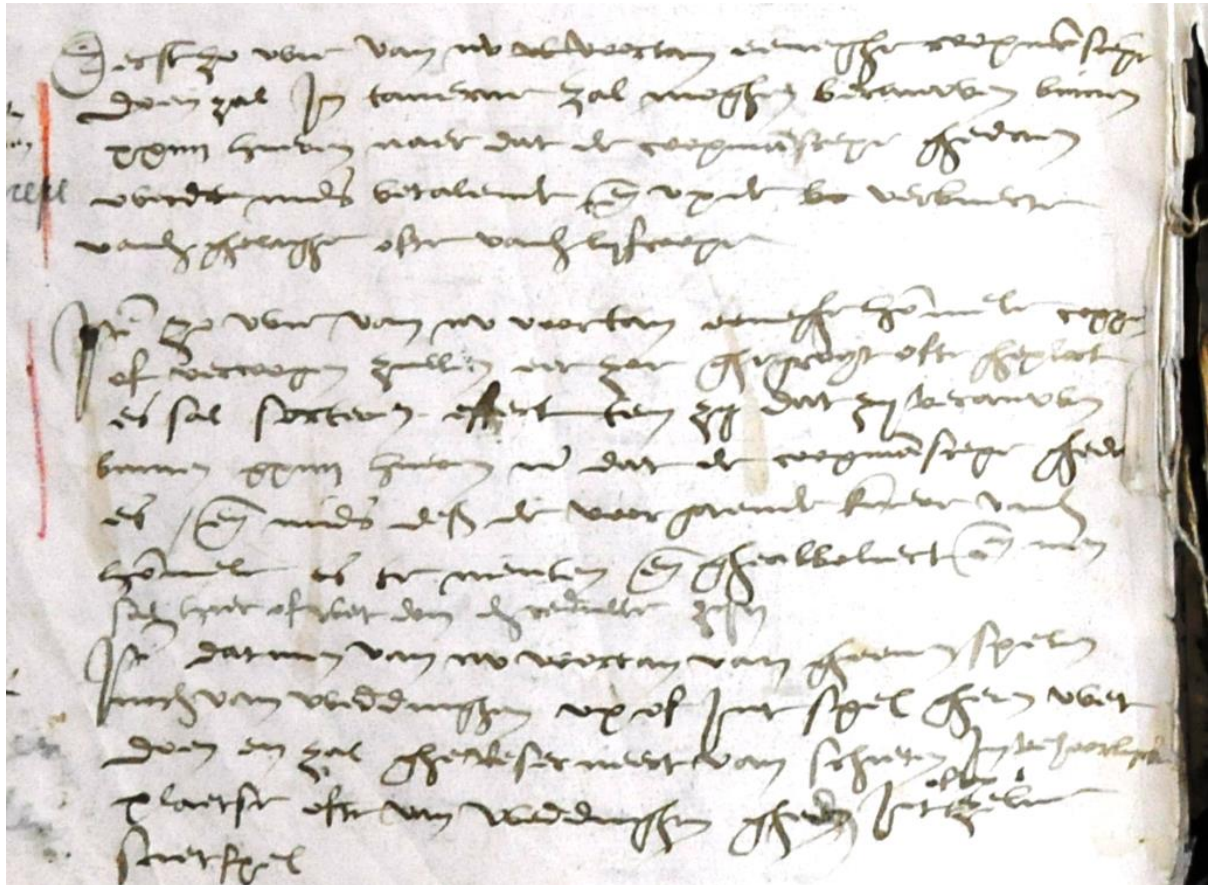

In deze register zitten dus om zo te zeggen de schepen- en ‘gemeenteraads besluiten’ – avant la lettre – en deze leren ons veel over het reilen en zeilen binnen de stad Poperinge. De onderstaande besluiten zijn de eerste die genoteerd staan:

Op de 24ste september 1536 krijgen we de volgende ordonnantie te

lezen:

Eersten wie van nu voortan eenighe coopmanscepe doen zal in taverne zal moghen berauwen binnen xxiiij – 24 - huere naer dat de coopmanscepen ghedaen waere mids betalende ende opde verbuerte vande ghelaghe ofte vande lyfcoope.

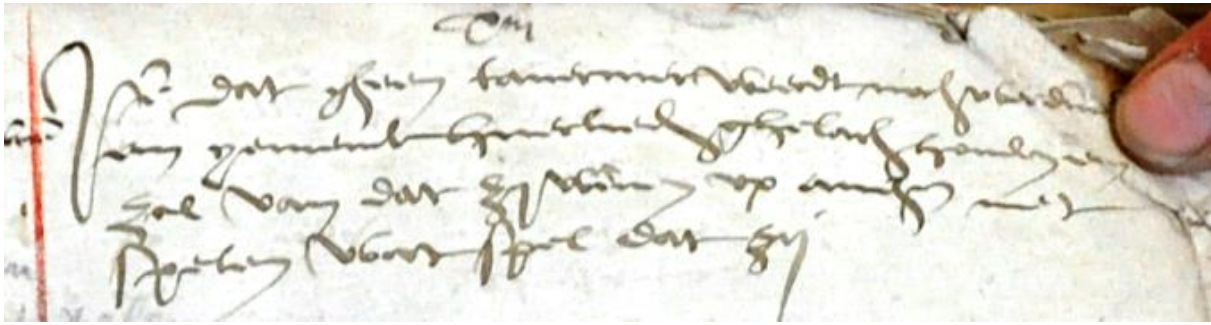
En dit wordt specifiek ook toegepast op de verkoop van hop:

Soo wie van nu voortan eenighe hommele coopen ofte vercoopen sullen, eer ze gheghroyt ofte gheploct es, sal sorteeren effect, tensij dat zij berauwen binnen de XXIV uren nadat de coopmanscepe ghedaen es ende mids dese de voorgaende kuere vande hommelen es te nienten ende gheabbeliert ende men sal hier af wet doen daer verdulle zyn.

Dus wanneer men een verkoop sloot in een herberg, er ook nog op dronk en de 'lijfkoop' betaald had, dan nog kon men binnen 24 uur deze koop teniet doen, maar dan moest men een berouwboete betalen. Deze berouwboete werd aan de ontvanger van het gasthuis uitbetaald, waarmee dit geld nog een sociale besteding kreeg.

Item dat men van nu voortan van gheen spelen noch van weddinghen op of int spel gheen wet doen en zal ghereserveert van schieten in de voorseide plaetse ofte van weddinghen ghedaen int zelve scietspel.

Ook de herbergiers en taverniers kregen dit jaar bijkomende regels opgelegd.

Item dat gheene taverniers an yemand huerlieden ghelach houden en zal, van dat zy winnen up anderen met spelen, wat spel dat 't zy

De taverniers mochten dus niet tracteren met het geld dat ze wonnen van anderen bij één of ander spel.

Het verschil tussen een 'herbergier' en een 'tavernier of tapper' was dat men bij de eerste niet alleen kon drinken maar ook slapen. Zij waren van de overheid verplicht om minsten twee bedden te installeren, wat ze dan ook meestal deden op de voutekamer.

Een tavernier of tapper had gewoon een drankgelegenheid.

Geconsenteert dat van nu voortan alle taverniers die cleen bier vercoopen, zullen moghen dubbel bier inlegghen ende vercoopen, zonder meer.

Ordonnerende voorts d'ander voorwaerden ende statuten te sortieren effecte ende die deughdelyck 't onderhouden.

In **1536** werd het in **Poperinge** dus verboden **hop** te verkopen in herbergen of 'met het hoofd bedwelmd door de drank', maar een dergelijk verbod gold voor iedere verkoop, niet alleen voor hop.

Ook mochten de boeren hun hop verkopen voor zij gegroeid of geplukt was, een gebruik dat later gangbaar bleef.

Op de **24ste september 1536** kregen we enkele ordonnanties de hop betreffende: (SAP 467)

Verkoop van hop eer hij gegroeid is:

Soo wie van nu voortan eenighe hommele coopen ofte vercoopen sullen, eer ze gheghroyt ofte gheploct es,

sal sorteeren effect, tensij dat zij berauwen binnen de XXIV heuren nadat de coopmanscepe ghedaen es.

Het verschil tussen een 'herbergier' en een 'tavernier of tapper' was dat men bij de eerste niet alleen kon drinken maar ook slapen. Zij waren van de overheid verplicht om minsten twee bedden te installeren, wat ze dan ook meestal deden op de voutekamer.

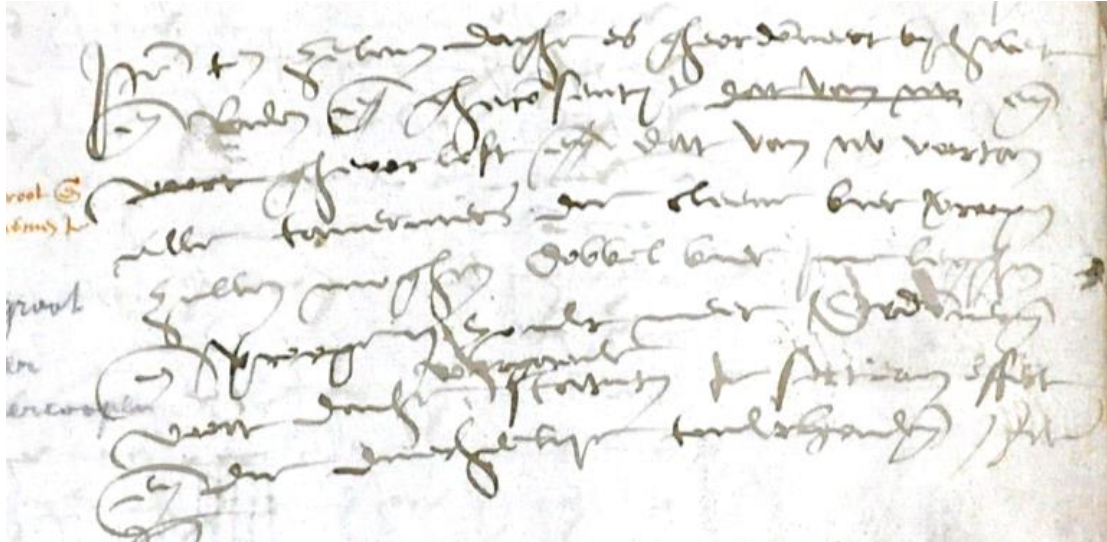
Een tavernier of tapper had gewoon een drankgelegenheid.

Deze kregen in 1536 de toelating om zowel 'klein' als 'dubbel' of groot bier te verkopen.

Vroeger mocht een tapper alleen maar ofwel klein bier of tafelbier verkopen ofwel zwaarder of groot bier.

De verkoop van 'cleene' en 'dobbelt' bieren – SAP 467 – Folio 14

Item te zelven daghe es gheordonneert byde wet ende raden ende gheconsenteert ende gheoorloft dat van nu voortan alle **taverniers** de cleene bieren vercoopen zullen moghen dobbel bier innebrenghende ende vercoopen – zonder meer.
Ordonnerende voort dander voorgaende statuten te sorteren effect ende die duechdelyc tonderhouden.

De taverniers krijgen dus de toelating om zowel 'klein' als 'dubbel' of groot bier te verkopen. Vroeger mocht een tapper alleen maar ofwel klein bier of tafelbier verkopen ofwel zwaarder of groot bier.

Verder kwam er een ordonnantie (SAP 467 - Folio 12) –

Dat men van gheen spelen noch van weddinghen up ofte in 't spel ghedaen, gheen wet doen en zal, ghereserveert van schieten in behoorlycke plaetse.

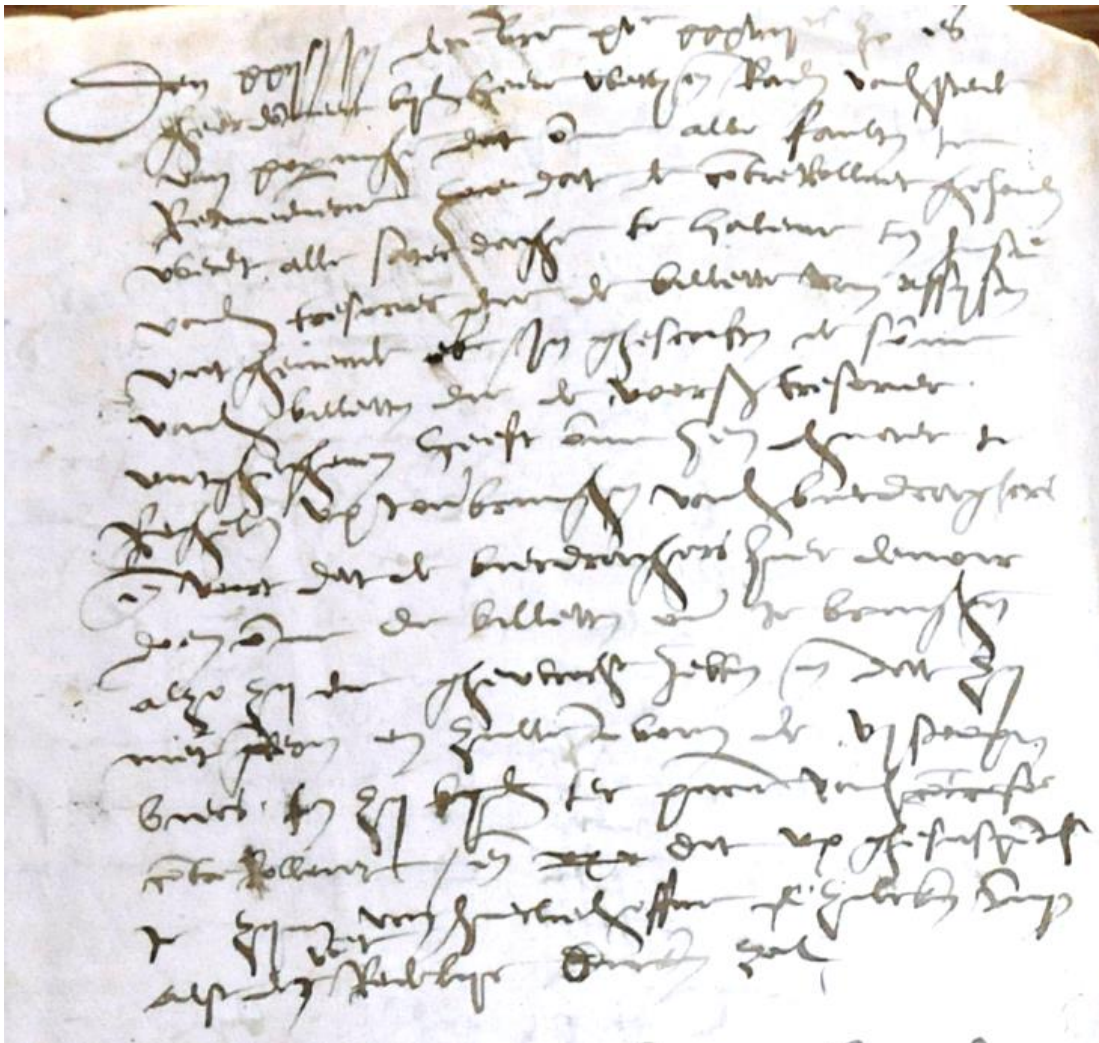
De wet of het magistraat wenste zich niet meer te bemoeien met twisten die uit weddingschappen of andere spelen voortgevloeid waren, met uitzondering van geschillen voortgekomen uit schietwedstrijden.

Hiermee zal men wel het kruisboog of handboog schieten bedoeld hebben, wat natuurlijk op een 'behoorlycke plaetse' binnen een schuttershof diende te gebeuren.

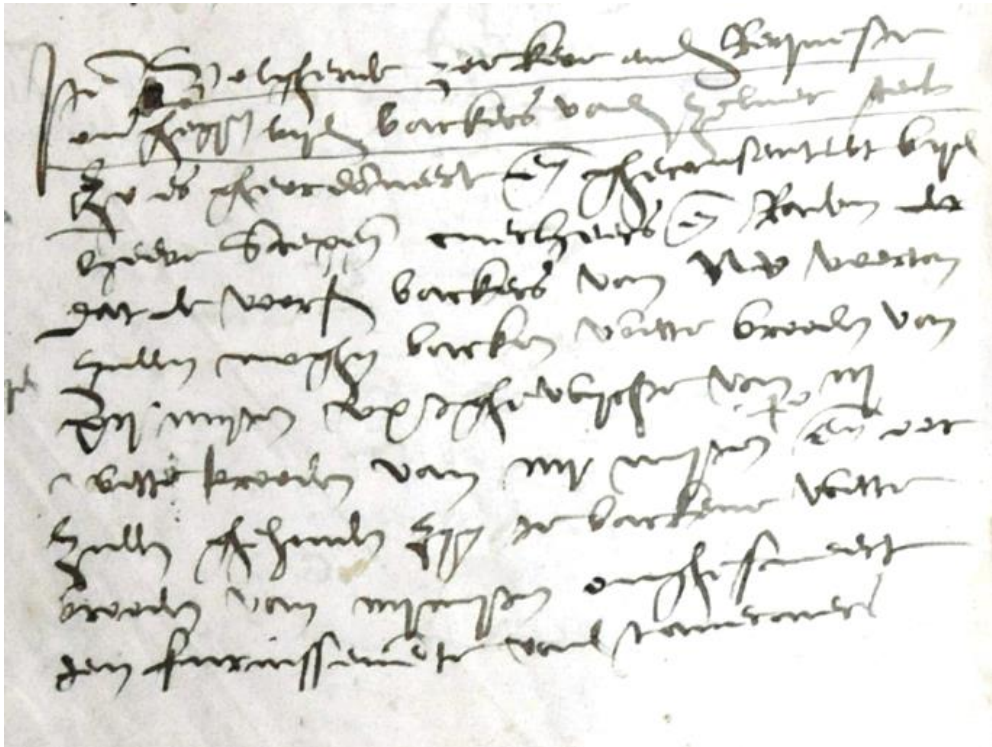
22 december 1537 - De bierbiljetten

Den xxij in december xvc xxxvij zo es gheresolveert byde heere, wetten ende raden van de stede van Poperinghe dat omme alle fauten te remedieren dat de contrerolleur ghehouden werdt alle saterdaghe te haelen ten huse vande tresorier - die de billette van assysen vut ghevene - in ghestecken de somme van de biljetten die de voorseide tresorier vutghegheven heeft - omme hen daernaer te reghelen up tanbringhen van de bierdraghers ende voort dat de bierdraghers huer devoir doen omme de biljetten omme te bringhen alzo zy die ghewrocht hebben ende dat zy niet p... – *onleesbaar* ... en zullen boven de vj stopen biers ten zy ter consente vgende ... contrerolleur ende dat op ghesaisiert te zyn van huerlieden officie

ten zulcken boete alst de wet redelyc vinden zal

Hoewel we niet alle woorden juist kunnen lezen, kunnen we wel de teneur vatten van deze bier-ordonnantie. Op de 22ste december 1537 wordt er beslist door de heer en de wet van Poperinge dat de controleur iedere zaterdag bij de ontvanger van de stad – die de biljetten van de bieraccijnzen uitgeeft – daar de totale waarde van die bierbiljetten zal horen- zodat hij zich daarnaar kan regelen, wanneer de bierdragers deze biljetten bij hem binnenbrengen. De koper kocht het biljet van de stadsaccijnzen op het bier bij de stadsontvanger en de koper moest dit biljet dan afgeven aan de bierdrager die hem het bier bracht. De bierdragers brachten dan de biljetten bij de controleur binnen en zo was de cirkel rond. Wanneer de hoeveelheid bier echter onder de zes stopen was, diende men blijkbaar geen biljet te halen – ten minste niet als de controleur hiermee akkoord ging. Indien de bierdragers hiertegen gingen zondigen – konden zij hun job van bierdrager verliezen of kregen ze een redelijke boete.

Item volghende zeeker ander requestre angheseyt byde backers vande zelver stede – zo es gheordonneert ende gheconsenteert byde heeren schepenen – cuerheers ende raden dat de voorseide backers van nu voortan zullen moghen backen witte brooden van xij myten op ghewychte van iij witte brooden van iiij myten ende ooc zullen ghehouden zyn te backen witte brooden van iiij myten onghesomeert ten furnissement vande taverniers.

De bakkers mogen dus witte broden bakken van 12 myten als het gewicht van dit nieuwe brood drie oude witte broden van 4 myten bedraagt.

Toch zullen ze daarnaast nog steeds witte broeden van 4 myten moeten bakken ten gunste van de taverniers, die dit brood blijkbaar in hun herbergen verkochten bij het 'inbijt' of ontbijt.

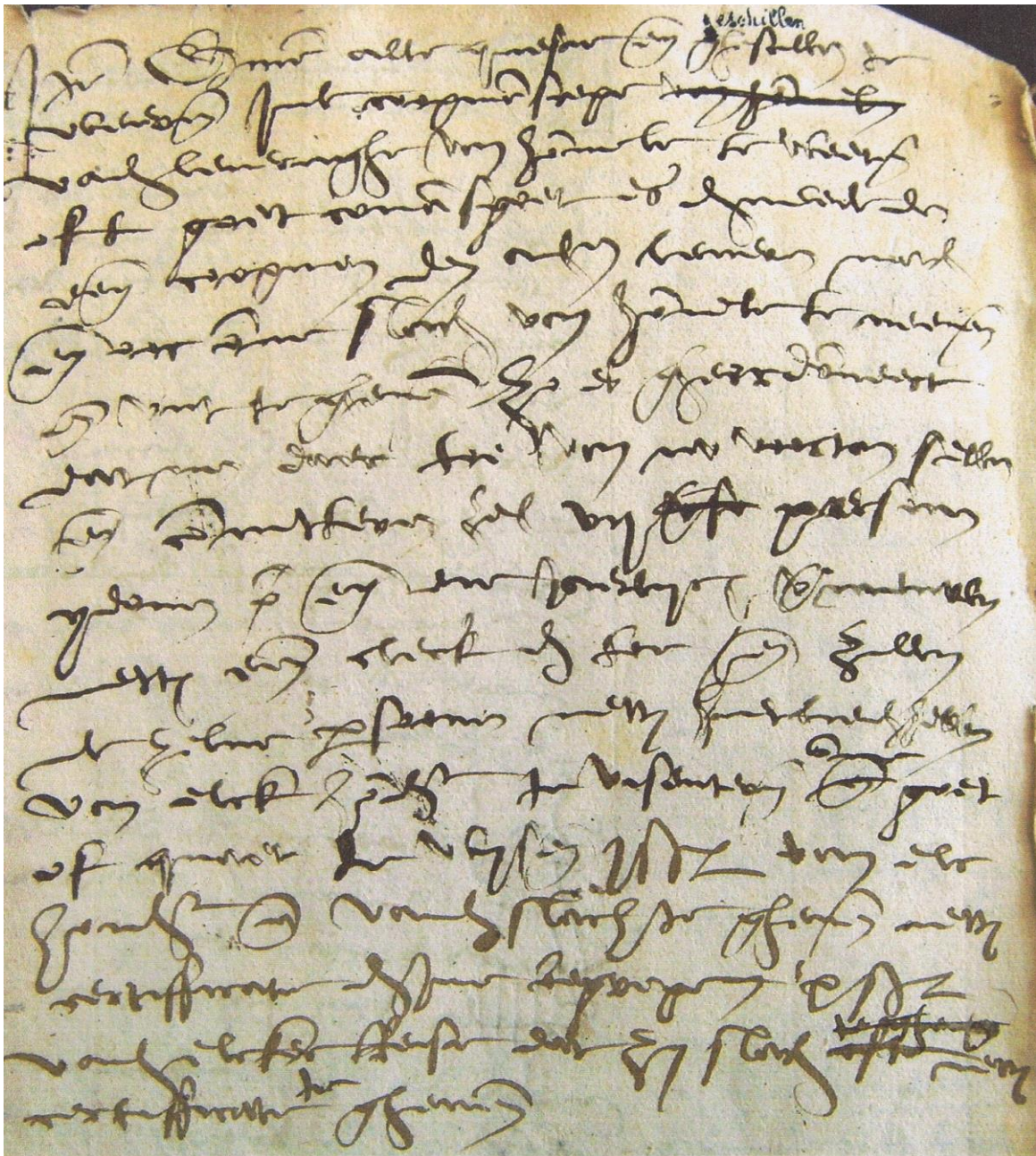
1537 - Een college van hopkeurders.

Op de 22ste december 1537 oordeelde de wet van Poperinge en de abt van Sint-Omaars, het nuttig maatregelen te nemen ter verbetering van de hophandel.

Zij stichtten een college van hopkeurders die de controle op de kwaliteit van de hop uitvoerden in de waag van de stad.

Deze akte staat vermeld in het register A van resolutien, folio 15 – Poperings stadsarchief

So es gheordonneert by den heere, wet ende raeden van de stede van Poperinghe dat omme alle questien ende gheschillen te weiren in de coopmanscepe ende vanden neringhe vande hommele te weeten oft goet comansgoet es daermede de eenen coopman de andere kennen mach ende ooc omme slach van hommele te neemen ende uyt te gheven

So es gheordonneert dat men daertoe van nu voortaan
stellen sal ende committeren zal
zeven personen ende die jarelyckx vernieuwen
mette eenen clerck daer toe.

Ende zullen dezelve personen hebben van elck hondert *hommele* te visenteren omme goet ofte
quaet te wysen,

1 schelling parisis van elck hondert ende van den slach te gevene

Met de certificatie daerinne begrepen

10 schellen parisis van d'elcker reyse dat sy slach mette certificatie ghevene.

*Het was dus ook de taak van dit college om jaarlijks op Sint-Catharina-avond 'de slag van de
hommele' te nemen. Daarbij werd de gemiddelde prijs van de nieuwe hoopogst gerekend
waarbij men rekening hield met de periode tussen begin september en de 25ste november.*

Met deze slag kon men dan weer rekening houden bij de 'pointinge' of de berekening van de belastingsomslag in de stad.

*'De Verloren zoon' van Jan Sanders van Hemessen dateert anno 1536.
Dergelijke stichtende schilderijen waren een gelegenheid om met drank en lichte vrouwen uit te pakken.*